

A Henterek és csíkszentimrei udvarházuk

A Henter gyökeres székely nemesi család, amelynek nevével a XVI. század közepétől egyre gyakrabban találkozunk Erdély történetében. A család-történeti kutatás szerint az Aporoktól származnak, nemesi előnevüket a háromszéki Sepsiszentivánról kölcsönözték. A Henterek az évszázadok során fontos szerepet játszottak a székely székek közigazgatásában és Erdély történetében: székely főkirálybírók, országgyűlési és portai követei, ítélmesterek, fejedelmi tanácsosok stb. kerültek ki közülük. Az 1635-ös, I. Rákóczi György idején készült lustrában a Henter család kilenc férfi tagja szerepel a primipilus székely lovas katonák sorában. A Rákóczi-féle szabadságharc idején a kurucok oldalán harcoltak, annak bukása után Henter Benedek Moldvába menekült, ahonnan csak uralkodói kegyelemmel térhetett haza. Ezt követően a Habsburgok szolgálatába álltak. A család tagjai közül a XVIII. század folyamán ketten is bárói címet kaptak Mária Terézia királynőtől; Dávid 1744-ben, Ádám és felesége, Petki Nagy Zsófia, valamint gyermekeik, Antal, Boldizsár, József és Ádám 1754-ben nyertek bárói rangot. A család egyik ága sosem kapott főúri címet, mindvégig megmaradt köznemesi sorban.

Sepsiszentiván mellett a Henterek másik fészke Csíkszentimrén volt. A család 1707-ben telepedett meg Csíkban, és Szentimrén kívül a szomszédos falvakban is jelentős birtokokra tett szert. Az 1820-ban a székelyföldi földesurakról és szolgálonépeikről készült összeírás szerint Csíkszékben a Henterek a gyergyószárhegyi Lázárok mellett a legnagyobb birtokosok voltak, megelőzve az Aporokat, Mikókat, Mikeseket, Tholdalagiakat, Sándorokat stb.

A Henterek 1713-ban Csíkszentimrén egy udvarházat építettek, amely a környékbeli barokk világi építészet egyik jelentős emléke. A kúriát – alaprajzát tekintve – a XVIII. századi székelyföldi udvarházak közé sorolhatjuk. A téglalap alaprajzi elrendezés a népi építészet hatására utal. Az udvarház, amelynek pitvara alá van pincézve, több helyiségből, ebédlő-

ből, hálószobákból, konyhából és mellékhelyiségekből áll. Az épület előtt oszlopokon nyugvó, nyitott tornác helyezkedik el. Ennek kőoszlopait faragott akantuszlevelek, háromszirmú, nyitott virágfüzerek díszítik, amelyek reneszánsz hatást mutatnak. A kúria tetőzete – a XVII. század végén Erdélyben is elterjedt – zsindelel borított, megtört felületű nyeregtető. A tornác feletti, háromszög formájú oromzaton a Henterek – nyakán átlótt, karmai közt kavicsot tartó darut ábrázoló – címere látható.

A csíkszentimrei udvarház számos történelmi esemény színhelye volt az évszázadok során. Ezek közül kiemelkedő a székely határőrség megszervezéséhez fűződő: a madéfalvi vérfürdő után a megfélemlített alsíki főemberek báró Henter Ádám házánál tették le az esküt. A határőrség megszervezésében játszott szerepéért 1765 áprilisában Henter Ádámot csíki főkirálybíróknak nevezik ki.

Orbán Balázs is feljegyezte a Henterekről, hogy „buzgó katolikusok” voltak, akik attól sem rettentek vissza, hogy erőszakkal terjesszék hitüket. 1725-ben a szentiváni, majd fél évszázad múlva a Kis-Küküllő menti bordosi unitáriusoktól vették el templomukat, annak minden ingó javaival.

Báró Henter Ádám 1777-ben a település patrónusaként jelentős adományokkal járult hozzá a csíkszentimrei templom javításához. (Néhány évvel később a templom Szent József kápolnájában temették el, ahol az 1781-ben faragott címeres sírköve ma is látható.) A falu határában, az Alsó erdőalja nevű mezőben található Szent Margit kápolnát, püspöki sürgetésre, 1823-ban Henter János „kápolnabíró” javíttatta.

A két világháború közötti időszakban a falu déli kijáratánál található udvarház a helyi római katolikus egyház tulajdonába került vásárlás útján. Kovács Balázs esperes-plébános az épületet renováltatta és bővítette, majd felekezeti iskolát és művelődési házat rendeztek be abban. 1948-ban a felekezeti iskolát államosították, de egy ideig még ott működtek az iskola alsóbb osztályai és az iskola műhelye. Az épület kálváriája – más hasonló nemesi és főúri kúriákhoz hasonlóan – az állami gazdaság tulajdonába való kerülésével kezdődött. A pincéket krumpli, műtrágya és vegyszer raktározására használták, az udvar területét felparcellázták családi házak építése céljából. Az egykori udvarházat új gazdái nem javították, állaga fokozatosan romlott, majd az épület faanyagát gomba támadta meg.

1990 után a kúria visszakerült a csíkszentimrei katolikus egyházköz-

440 éves oktatás Székelykeresztúron

A jelenleg ismét Orbán Balázs nevét viselő keresztúri gimnázium 1993-ban fennállásának 200. évfordulója megünneplésére készült. Az esemény az unitárius egyház, a város és egyben az egész erdélyi magyarság ünnepévé vált. Mindez jogos és megérdemelt, egyetlen szépséghibával: az esemény egybeesett a helybeli oktatás első írásos említésének 425. évfordulójával, amelynek méltatásáról – most már sorozatosan – megfelelkezünk. Érthetetlen számomra ez a feledékenység, annál is inkább, mert Kanyaró Ferenc a *Keresztény Magvetőben* *Az első székely iskolamester emléke* cím alatt már 1899-ben kimerítő alaposággal ismertette az első keresztúri mester munkásságát.¹ Jőmagam a *Művelődésben*² hívtam fel a figyelmet a 175. évfordulón elkövetett mulasztásra, amikor a „kerek” 400 évet illet volna megemlíteni.³

Méltatlankodásom nyomatékosabb igazolására idézem a korszak és a tárgykör egyik leghitelesebb szaktekintélyét, Zoványi Jenőt, aki a minket érintő eseményről a következőket fogalmazza: „Az antitrinitáriusoknak voltak ilyen középfokú iskoláik nevezetesebb fészkeikben, így Erdélyben Gyulafehérvárott, Marosvásárhelyt, Nagyenyeden, **Székelykeresztúron** [kiemelés tőlem], Désen, Torockón, Tordán, Hídvégen és talán más helyeken is...”⁴ Íme egy félreérthetetlen állítás 1568-69-re vonatkozóan, amit különben már Kanyaró Ferenc is megtett annak idején.

Mivel mindkét szerző – Kanyaró és Zoványi is – ugyanazokra a forrásművekre hivatkozik, az alábbiakban felsorolom a megállapításuk alapjául szolgáló dokumentumokat, kiegészítve az általam felfedezettekkel. Összesen nyolc ilyen munkát ismerek.

A Kolozsvári Unitárius Kollégium birtokában volt (van?) egy a Hoffhalter gyulafehérvári nyomdájában 1568-ban készült colligatum, amely Méliusz Juhász Péter tanait támadó két vitairatot tartalmaz.⁵ Az összekötött nyomtatványok közül az első címe: **1.** „Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii” (Méliusz Péter tanai hamisságának bizonyítása). A másod-

diké: **2.** „Refutatio propositionum Petri Melii” (Méliusz Péter állításainak visszautasítása).

Mindkettőn egy-egy Marosi Sinnig János által írott dedikáció található. Az első ajánlás szövege: „Optimo viro D. Andreae Bora Zentmariano, Ludimoderator[i] Kereszturien[si] Fr[at]r et colleg[a] e dilecto Albee Julie mense [?] 3. Septe[m]br[is]. 1568. Joanes”. Magyarul: Nemes férfiú Szemerjai Bora András úrnak, a keresztúri iskola igazgatójának [mint] kedves testvérének és kollégájának, Gyulafehérvár 1568. szept. hó 3-án, János.

A második, a „Refutatio” dedikációja így hangzik: „Pietate Et L[ite]raria Eruditione Candido Viro D. Andre[a]e Bora Szent Mariano. Lüdirector[i] Kerezturien[si] Joan[n]es Synyg Marossius, tanquam Symmist[a] et conseruo dilecto p[ro] strena, o[mn]is p[ros]peri[tatis] in Nouo Anno... [levágva] 1589 dedit causa”. (Az 1589 sajtóhiba lehet 1569 helyett.) Azaz: Ragyogó műveltségű, kegyes, tudós férfiú Szemerjai Bora András keresztúri iskolaigazgatónak Marosi Sinnig János paptársától és kedves szolgáltársától, minden jót és sok sikert az új évben, 1569.

A fenti dedikációk értelme szerint a több elismerő jelzővel kitüntetett – még paptársnak is (Symmista) nevezett – Szemerjai Bora András keresztúri iskolaigazgató (ludimoderator, ludirector) 1568 szeptemberében és 1569 elején. Felettese, Marosi Sinnig János pap könyvekkel kedveskedik neki. Hogy Marosi a jelzett évben székelykeresztúri pap, könnyen igazolható, mert az 1568 tavaszán tartott gyulafehérvári hitvitának egyik unitárius jegyzője volt. Ezt bizonyítja az a még azon évben nyomtatásban megjelent „Brevis enneratio...” (rövid leírás)⁶, amelynek utolsó lapjának végső soraiban a következőket olvashatjuk: „Amanuensium nomina. [Az ismertetőik nevei]

Joannes Synnig Marosinus pastor Ecclesiae dei quae est in Kerestur Sicularum.” Azaz: Marosi Sinnig János Isten egyházának pásztor Székelykeresztúron.

Forró Albert

